

A TÜRKEVE BELTERÜLETI RÉTI- ÉS ERDEI FÜLESBAGOLY ÁTTELELŐ HELYEINEK TERMÉSZETVÉDELMI KEZELÉSI TERVE

Készítette:

Sallai Róbert Benedek természetvédelmi mérnök, agrármérnök
Túrkeve Városi Önkormányzat

2024

Jelen kezelési terv készült Túrkeve Város Képviselő-testületének **xy/2024.** (II.29.) számú rendeltének 1. sz. mellékleteként a 71/2020. (II.27.) sz. határozata „*a réti- és erdei fülesbagoly telelőhelye helyi jelentőségű védett természeti területté nyilvánításának kezdeményezéséről*” számú határozatban rögzített helyi védetté nyilvánítási folyamat jogszabályban meghatározott kötelezettségének eleget téve.

A természetvédelmi tervjavaslat és jelen kezelési terv az 1996. évi LIII. sz. *a természet védelméről* rendelkező törvény, valamint a 3/2008. (II.5.) KVVМ rendelet a „*természetvédelmi kezelési tervek készítésére, készítőjére és tartalmára vonatkozó szabályokról*” alapján készült 10 év időtartamra.

1. Természetvédelmi célkitűzések

Tizenhárom bagolyfaj fordul elő kontinensünkön, amiből hazánkban tizenkettő előfordult már, s ebből tíz faj költ is. Ebből térségünkben az erdei fülesbagoly (*Asio otus*), a réti fülesbagoly (*Asio flammeus*), a gyöngybagoly (*Tyto alba*), a kuvik (*Athene noctua*) és macskabagoly (*Strix aluco*) az állandónak nevezhető költőfaj, de előfordulhat még füleskuvik (*Otus scops*), uhu (*Bubo bubo*) is, s hazánk egyik ritkasága, a hóbagoly (*Bubo scandiacus*) megfigyelése is térségünkhöz, konkrétan Karcaghoz kötődik. Mindezek közül csak az erdei fülesbagolynak figyelhető meg urbanizált területen előforduló tömeges áttelelése, amihez néhány esetben réti fülesbaglyok is csatlakoznak. Habár évezredek óta tisztában van az emberiség a baglyok ember számára áldásos tevékenységével, sajnos alapvetően minden bagolyfaj védelemre szorul. Az antropogén tényezők, mint a mezőgazdasági területek intenzívebb használata, különösen a gyepterületek átalakítása, csökkenése, valamint a sövények és szántóföldek faszegélyeinek eltávolítása további okok a bagolyfajok állományainak csökkenésében. Szinte minden európai országban védelmet élveznek, de az ember tájátalakító tevékenysége mellett vannak természetes ellenségeik is, ugyanis nagyobb ragadozómadarak vadásznak rájuk, sőt a nagyobb bagolyfajok a kisebb baglyokat sem kímélik, ha úgy hozza a helyzet. Természetes önvédelmük nagyban alapul tollazatuk színezetén, ami jó mimikrit (természetbe történő beolvadási

képességet) biztosít, de pl. a költő tojó egyedek különösen veszélyeztetettek lehetnek, hiszen azokat a magasból ragadozómadár fajok könnyebben észrevehetik. A fülesbaglyok az ellenségük elriasztását segítő fenyegető gesztusok széles skálájával rendelkeznek, szárnyaikat szárnykerékké legyezgetve, tollaikat felfújva vizuálisan felnagyítják megjelenésüket, hangosan sziszegnek, csőrüket csattogtatják. Feltételezhető, hogy a városi környezetben történő áttelelés azért is vonzó a baglyok számára (a nagyobb, bővebb táplálékkínálat lehetősége mellett), mert így számos predációs kockázatot (rájuk vadászó, veszélyt jelentő parlagi sas, héja, ölyv vagy akár nagyobb sólyom) elkerülhetnek a városokba húzódással, hiszen ezen ragadozómadarak nem vadásznak lakott területeken, kerülnek az embereket.

Azonban az ember környezete nem csak védelmet jelent, hanem közvetlen veszélyt is. Télidőben, áttelelési tevékenység során ki vannak téve az emberi ostobaságnak, sajnos szinte minden évben lesz néhány egyed emberi kegyetlenség áldozata. Sokszor csak „meszelésükkel”, sokszor köpetelésükkel vívják ki néhányak haragját, de előfordul spontán gonoszság is. Nem ritka, hogy nagyobb üvegfelületnek repülnek, és sajnos gyakori a gázolás is belterületen, külterületen egyaránt. Ezekhez hasonló, az egyedek túlélését veszélyeztető kockázat a nappali zavarás is, amit jószándékú érdeklődők akkor is elkövethetnek, ha csupán baráti érdeklődéssel közelednek a baglyok felé. A mobiltelefon nem természetfotós eszköz! A mobillal és nagyobb gyújtótávolságú objektívek nélküli, egyszerűbb fényképezőgépekkel nem szabad kockáztatni a madarak nappalozásának nyugalma! Hazánkban a természetvédelmi törvény vonatkozó szakaszai alapján ez törvénytört is! Nehezebb időszakban, ha kevés a táplálék, rosszabbak az időjárási tényezők, akkor a zavarással olyan energiafelhasználást igényel a plusz nappali repülés és stressz, amelyek akár végzetes is lehet egy-egy egyedre.

Éppen ezért nagyon fontos, hogy kezelés során az áttelelő baglyok megfigyelése során tartsuk szem előtt a madarak nyugalma biztosítását! Ne menjünk be a nappalozófák alá, a baglyok által elfoglalt fatörzsektől tartsunk a lehető legnagyobb távolságot. Külön figyeljük a bemutatás során, hogy ha az addig békésen, felborzolt tollal pihenő baglyok a testükhöz lapítják tollaikat, felmeresztett tollfüleikkel figyelni kezdenek, akkor menjünk onnan, mert így tudjuk elkerülni, hogy a nappalozó baglyok megriadva elrepüljenek.

Természetes körülmények között a baglyok csak napnyugta táján, alkonyatkor hagyják el ezeket a fákat, s indulnak vadászatra, hiszen alapvetően a fülesbaglyok szürkületkor és éjszaka vadásznak. Ettől csak akkor térnek el, ha jelentős a táplálékhiány. Természetesen van kivétel, hiszen pl. a réti fülesbagolynak nappali vadászata költési időben is ismert, de az áttelelésben érintett erdei fülesbaglyok esetén az alkonyati, éjjeli, majd kisebb pihenőt, emésztést követően hajnalig tartó vadászat a jellemző. Így a baglyok összesen körülbelül 5-6 órán át tudnak intenzíven vadászni naponta. Vadászata során a madár hangtalan, repte tökéletesen zajtalan, csendes. Sokszor viszonylag közel a talajhoz keresi zsákmányát, amelyet kiváló hallásával, látásával egyaránt észlelhet.

A bagolyfajok közelsége gazdasági, környezet- és természetvédelmi szempontból, immár ökoturisztikai szempontból, de humán-egészségvédelmi szempontból is rendkívül hasznos, ezért a település, a térség, az ország egész lakosságának jól felfogott érdeke védelmük.

Amikor Kocsis Noémi újságíró, író, újság-, tévé- és rádiószerkesztő által készített magyarországi bakancslista Túrkeve városát, mint a baglyok fővárosát ajánlja az olvasói

figyelmébe színvonalas turisztikai könyvében, akkor egy olyan természeti látványosságra hívja fel a figyelmet, ami méltán tarthat érdeklődést minden természetkedvelő ember részére.

A döntően erdei fülesbaglyokból, kis mértékben, szórványosan réti fülesbaglyokból álló áttelelő állományokra a 1980-as évek legvégétől vannak megfigyelési adatok a városban, majd 2009 óta, évről-évre számszerűsített, pontos formában számolt adatok állnak rendelkezésre. Ennek köszönhető, hogy Túrkeve „elnyerte” a „bagolyfőváros” címet, hiszen hosszú évek óta itt számolják a legnagyobb egyedszámmal jelenlévő áttelelő fülesbagoly-állományokat.

A baglyok hasznossága, emberek számára előnyös jelenléte évszázadok óta ismert, az ókori Görögországban is tisztában voltak azzal, hogy ezek a titokzatos, nappal inkább csak pihenő, szürkületben és éjjel vadászó ragadozók olyan, az emberek számára káros rágesálókat fogyasztanak, amelyek elpusztítása áldás az embernek.

A téli számlálás koordinációját a helyi Nimfea Természetvédelmi Egyesülettől átvevő Magyar Madártani, és Természetvédelmi Egyesület (MME) adatai alapján egy-egy erdei fülesbagoly zsákmányát (napi átlagban 2,5 egér vagy mezei pocok) figyelembe véve, a több mint három téli hónap 100 napos telelési időszakában a hazánkban telente tartózkodó mintegy 16 000 bagoly legalább 4 020 500 mezőgazdasági kártevőt pusztít el országosan egy télen. Ez a mérték az MME számításai szerint mezei pocok méretű zsákmányállat tömegével számolva 100,5 tonna (!) kártevő pusztítás, biológiai úton. Miután Túrkeve, és az évről-évre szintén kifejezetten magas áttelelő állománnyal rendelkező Kisújszállás egyaránt mezővárosok, kiemelkedő színvonalú agráriummal, így a baglyok jelenléte kimondottan örömdetes a térségben. Áldás költési és áttelelési időszakban egyaránt a kisebb állomány, mint ahogy áldás a térségben előforduló többi bagolyfaj is, mint a már említett gyöngybagoly, kuvik, macskabagoly. A táplálkozási vizsgálatok a baglyok (ragadozómadarak) sajátos emésztési rendszerének köszönhetően nagyon pontos képet tudnak adni táplálkozásukról a köpetek alapján. A „köpet” kis gumó, amiben a madarak a gyomruk által meg nem emészthető szőröket, tollakat, illetve kitinvázakat visszaöklendezik. Ezeknek a köpeteknek a vizsgálata kiválóan képet ad arról, hogy mit fogyasztottak a baglyok, és ezáltal követhető a rágesálófajok állományváltozása épp úgy, mint ahogy adatot szolgáltat térségünk kisemlős-faunisztikájáról (fajösszetételéről) is.

Az áttelelésekről nincsenek nagyon régi feljegyzések hazánkban. A madártan egyik meghatározó szerepű ornitológusa, Chernelházi Chernel István (1865-1922), a Magyar Királyi Madártani Intézet korabeli vezetője, miniszteri tanácsos, aki madártani megfigyeléseit 12 éves korától naplójában rögzítette, alapművében, a háromkötetes Magyarország madaraiban így ír a fajról: *„Ha az időjárás nem tulságos zord és táplálékhoz juthat, egyesek mindig nálunk telelnek, javarészek azonban októberben, novemberben elköltözik s csak márcziusban tér vissza. Ugy látszik azonban, hogy kemény madár, mert az utóbbi évek szigorú, hógazdag telein is egy-kettőt mindig láttam. Költözködéskor nagyobb társaságokban jár, de nem olyféle csapatban mint a fogoly, vagy a házigalambok, hanem laza kötelékben, mintha csak véletlenül kerültek volna össze s egyik a másikról alig vesz tudomást. Szalonka hajtásokban egy-egy sűrű füves vágásban gyakran láthatunk ilyen uti társaságot 10–20 darab suhan át egyenként rövid közökben a nyiladékon. Szalonka-lesen is észlelhetjük többször, hogy a besötétedéssel egyszerre csak 4–5, sőt 10–15 darab is lassú szárnyalással megjelenik a vágás fölött, egyet-kettőt csavarognak, azután eloszlanak, a tisztásokon, úton, erdőségeken röpködve, élelmet keresve.”*

Jó ideje közismert már, hogy hazánk áttelelőhelyein sokfelé fordul elő néhány vagy néhány tucat fülesbagoly, azonban a több százas egyedszám ritkaság, ezért is különleges, hogy városunkban, Magyarország bagolyfővárosában, illetve a szomszédos Kisújszálláson a telelő erdei fülesbaglyok száma az ezer példányt is meghaladhatja. Az áttelelés jelensége nem általános Európában, hiszen maguk a fülesbaglyok általában csak részleges vándorlók, így éghajlati tényezők határozzák meg az áttelelés iránti igényt. Miután a baglyok állományainak egy erősebb egyedszáma van jelen az európai kontinens északkeleti részén, így az ottani időjárás elől a téli hónapokban délnyugat felé történő vonulásuk eredményezi a térségünkben történő áttelelést is. Ezek az állományok a tél könnyebb átvészélése érdekében települések közelében tartózkodnak, miután az urbanizáció a hideg évszakban is elegendő táplálékot kínál, hiszen ilyen időszakban a kisemlősök is beljebb húzódnak a lakott területek felé. Az éghajlati szempontból kedvező régiókban élő fülesbaglyok azonban télen nem hagyják el az élőhelyüket.

Az erdei fülesbagoly hazánk védett bagolyfaja. Hazai fészkelő-állománya korábban 6 500 - 12 000 párra volt tehető, de az országos állományváltozás trendje nem ismert, ahhoz nincs elegendő adat. Egyike a legrégebben védett fajoknak hazánkban, jelenleg is törvényi védelem alatt áll, egyedenként a pénzben kifejezett eszmei értéke: 50 ezer forint. Neve ellenére kerüli a nagy, zárt erdőket. A kis erdőfoltokat, a folyók ártereit, a parkokat, öreg temetőket kedveli, Túrkeve külterületén is állandó költőfaj. Télen gyakran behúzódik a településekre, és itt vészeli át ezt az időszakot, városunk a már említett „bagolyfővárosként” szerepel a médiában nagy számú áttelelő állomány miatt. Az erdei fülesbaglyot 2020-ban az év madarának választották.

2. Természetvédelmi stratégiák

A kezelési tervvel kezelendő helyi védett területen az erdei fülesbagolynál lényegesen ritkábban előforduló réti fülesbagoly egyedei is áttelelnek. A réti fülesbagoly az egyedüli földön fészkelő bagolyfajunk, tojásait a talajra rakja. Elsősorban a keleti országrész sásos zsombékosaiban, és mocsárrétjein találkozhatunk vele. Alkalmi fészkelő faj, kisszámú költőállománya évről-évre változik. A helyi védettséggel e faj állományvédelmére is hatással lehet a város képviselő-testülete.

A javasolt védelmi intézkedés alapvetően nem jár érdemi korlátozásokkal, mindössze az áttelelési időszak alatt (évente november 15-től következő év március 15-ig) zavaráscsökkentő intézkedések megvalósításával, a látogatás, megfigyelés szabályozásával és az átteleléssel érintett facsoportok védelmével.

Túrkeve Városi Önkormányzat Képviselő-testülete mindezen okok miatt a természet védelméről szóló 1996. LIII. törvény (Tvt.) 24. § (1) bekezdés b) pontjában kapott felhatalmazás alapján úgy döntött 71/2020. (II.27.) sz. határozatában, hogy helyi jelentőségű védett természeti területté nyilvánítja az erdei fülesbagoly Túrkeve belterületén található telelőhelyeit: Túrkeve belterület 13/1 és 13/3 hrsz; 15 hrsz; 16 hrsz; 17 hrsz; 18 hrsz; 19 hrsz; 22 hrsz; 28 hrsz; 29 hrsz; 30 hrsz; 31 hrsz; 32 hrsz; 33 hrsz; 34 hrsz; 35 hrsz; 3453 hrsz ingatlanokat a meghatározott áttelelési időszakban (minden év november 15. következő év március 15-ig). A szabályozás nem lehet hatással a belterületi ingatlanok általános használatára, mindössze az áttelelési időszakban az érintett fákön áttelelő bagolyfajok zavartalan nappalozásának biztosítása a célja a védelmi intézkedésnek.

3. Természetvédelmi kezelési módok, korlátozások és tilalmak

- A réti- és erdei fülesbagoly áttelelő helyeinek érintett helyrajzi számain a természetvédelmi kezelő engedélye szükséges a fásszárú növények gallyazásához, kivágásához, cseréjéhez.
- Kivágás csak különös értékvédelem és biztonsági intézkedés kapcsán engedélyezhető, valamint, ha az érintett fa egészségi állapota olyan mértékben megváltozott, ami ellehetetleníti az áttelelési tevékenységet.
- A természetvédelmi kezelő előírhatja Túrkeve Város Önkormányzatának azoknak a fáknek a pótlását, amely bármilyen gyérítés miatt csökkentette az áttelelő felületek mennyiségét.
- A globális klímaváltozás, vagy annak kapcsán létrejövő különböző fabetegségek miatt pusztuló örökzöld állományok fenntartása indokolt és az ilyen okok miatt kipusztuló fa egyedek pótlása szükséges.
- Az érintett helyrajzi számokon a fásszárú növényállomány mértéke nem csökkenhet, bármilyen csökkenés esetén annak pótlása, helyettesítése szükséges.
- Az áttelelési időszakban az időszakos védettség során szükséges biztosítani az áttelelő állományok teljes zavartalanságát és ennek érdekében olyan figyelmeztető táblák elhelyezését megvalósítani, amelyek felhívják az érdeklődők figyelmét a zavarási tilalomra.
- Az áttelelő bagolyállományok fotózása, megfigyelése, számbavétele csak úgy valósítható meg, ha a nappalozást nem veszélyezteti, a baglyokat nem zavarja és nem jár a baglyok kényszerű helyváltoztatásával.
- Az érintett helyrajzi számokon az áttelelési időszakban a mindenkor szokásos zaj- és fényterhelés nem növekedhet a 2022-2023-as tél mértékéhez képest, ott új ipari, kommunális zaj és fényszennyezést teremtő tevékenység nem engedélyezhető.
- A természetvédelmi kezelő a helyi védettség előírásairól a védelemmel érintett helyrajzi számok tulajdonosait köteles tájékoztatni és olyan ismeretterjesztési tevékenységet végezni, amely egyértelművé teszi az ingatlan tulajdonosai számára a természetvédelmi kötelezettségek teljesítésének feltételeit.
- A természetvédelmi feladatok között az ismeretterjesztés bemutatása mellett a toleranciakészség fokozása kiemelt feladata a természetvédelmi kezelőnek. Szükséges a védett állományok iránti érzékenység fokozása annak érdekében, hogy az áttelelő fülesbaglyok által okozott kellemetlenségeket a tulajdonosok tűrni kénytelenek. Sem a baglyok „meszelése”, sem a köpetelés nem jelenthet indokot a bagolyállományok zavarására és az ilyen jellegű társadalmilag kedvezőtlen hatások tűrését az ingatlan tulajdonosoknak el kell viselni. Az ilyen jellegű ürítések tisztítása, fertőtlenítése csak az áttelelési időszakon túl lehetséges, amennyiben közegészségügyi előírások más intézkedést nem javasolnak.
- A bagolyállományok megfigyelésére, bemutatására célszerű olyan infrastruktúra megteremtése, amely az áttelelő állományok veszélyeztetése nélkül segítheti a bemutatási és ismeretterjesztési célokat. Az áttelelő bagolyállományok köpeteinek táplálkozásbiológiai kisméltos faunisztikai vagy egyéb célú vizsgálatához szükséges gyűjtése csak a bagolyállomány zavarása nélkül valósulhat meg.

- Azokban az években, amelyekben az átlagos mértéket meghaladó mértékű fülesbagoly áttelelés tapasztalható, a helyi védettség kiterjesztésére irányuló vizsgálatoknak meg kell történnie és adaptív jelleggel tájékoztatni kell annak eredményeiről a védett terület létrehozóját.
- Fokozott figyelmet érdemelnek a nagyobb számú átteleléssel érintett években a rendelettel nem helyi védetté váló, de átteleléssel érintett magáningatlanok esetén a Tvt. megtartására irányuló törekvések.
- Az oktatási és bemutatási célkitűzések természetszerűen megvalósulhatnak, a bagolyvédelemre épített helyi identitás erősítő programok tervezhetők, de a bemutatás és ismeretterjesztési célkitűzések során sem valósulhat meg az áttelelő nappalozás zavarása.

3.1. Művelési ághoz nem köthető természetvédelmi kezelési módok, korlátozások és tilalmak

- Élőhelyek kezelése, fenntartása: a korábban leírtak szerint biztosítandó;
- Fajok védelme: a természetvédelmi törvényben rögzítettek következetes betartatása indokolt;
- Táj- és kultúrtörténeti értékek: a „bagolyfőváros” névleges cím elérése érdekében az áttelelés helyi tájértékként kezelendő, és az áttelelő állomány védelme, és annak helyszíne fenntartandó tájértékvédelmi okokból is;
- Látogatás: a területek magán- és közterületjellege miatt érdemben nem korlátozható, ugyanakkor a zavarás mértékének minimálisra csökkentése indokolt. Látogatási korlátozást csak az áttelelő állomány indokolt védelme érdekében az önkormányzat a természetvédelmi kezelő javaslatára saját tulajdonában lévő területen, a vonatkozó jogszabályok megtartásával rendelhet el;
- Oktatás és bemutatás: feltételei biztosítandóak a zavarás minimalizálásának megteremtésével;
- Kutatás, vizsgálatok: mind a táplálkozásbiológiai kutatások, mind a térség kisemlősfaunájának vizsgálata érdekében, mind az áttelelés ökológiai, etológiai feltételeinek megismerése érdekében a természetvédelmi-biológiai kutatás indokolt, azonban az csak külső források rendelkezésre állása esetén valósítható meg, azonban annak rendelkezésre állása esetén a korábbi védelmi intézkedések megtartása mellett engedélyezendő;
- Terület- és földhasználat: mezőgazdasági értelemben nem releváns, a fásszárú állományok védelme érdekében a korábban bemutatott rendelkezések indokoltak;
- Természetvédelmi infrastruktúra: a védelmi intézkedések érdekében az áttelelés bemutatását segítően akár informatikai, akár a megfigyelés, bemutatás zavartalanságát segítő infrastruktúra biztosítandó;

3.2. Művelési ághoz, illetve földhasználati módhoz köthető természetvédelmi kezelési módok, korlátozások és tilalmak

A helyi védett terület belterületi kivett területnek minősül, így mezőgazdasági területhasznosítása a rendeletben meghatározott szabályozások szerint nem releváns. A fásított terület jellegéhez szükséges intézkedéseket a korábban leírt korlátozások tartalmazzák,

melyek azonban a művelési ágot ne érintik. A művelés alól kivett területek kezelésére vonatkozó szabályokat a tervezési területen található beépített és beépítetlen területekre vonatkozóan a kezelési terv tartalmazza és a zöldfelületi értékek természeti védettségét közvetett élőhelyvédelmi célokkal rögzíti. A természetvédelmi kezelési módokat, korlátozásokat, tilalmakat a fentiekben bemutatott határozzuk meg.

4. Javasolt természetvédelmi kezelő

Mindaddig, ameddig Túrkeve Városi Önkormányzat, vagy annak intézményei rendelkeznek személyi állományukban szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkező szakemberrel, addig önálló kezelési feladat a célszerű, ennek hiánya esetén vagy bízson meg az Önkormányzat ilyen szakembert megbízással, vagy a kezelési feladatokat adja át megfelelő természetvédelmi szakmai kompetenciákkal rendelkező természetvédelmi civil szervezetnek, vagy állami szereplőnek.

5. Térképek a kezeléssel érintett területekről:

5.1. Google légifelvétel a védendő zöldterületekről és azok környezetéről Túrkeve belvárosában

5.2. Helyrajziszámos térképek a kezeléssel érintett területekről, elsőn a belváros átteleléssel intett része, másodikon a helyi védetté nyilvánított területek:

6. Természetvédelmi kezeléssel érintett áttelelő állományok dokumentációja:

